

2020 / Vol:6, Issue:27 / pp.926-940

RESEARCH ARTICLE

Arrival Date : 09.04.2020

Published Date : 25.06.2020

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.339>

Reference : Tunçbilek, M. & Türkmen, M. (2020). "Spor Tesislerinden Yararlanan 15-18 Yaş Arası Öğrencilerin Madde Bağımlılığından Korunma Öz Yeterliliğinin Araştırılması (Keçiören Belediyesi Örneği)", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6(27):926-940

SPOR TESİSLERİNDEN YARARLANAN 15-18 YAŞ ARASI ÖĞRENCİLERİN MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUNMA ÖZ YETERLİLİĞİNİN ARAŞTIRILMASI (KEÇİÖREN BELEDİYESİ ÖRNEĞİ)¹

Investigation Of Self-Quality Of Substance Protection Of Students Between 15 And 18 Years Used From Sport Facilities (Case Of Keçiören Municipality)

Murat TUNÇBİLEK

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enst. Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Bartın/Türkiye

Doç. Dr. Mutlu TÜRKMEN

Bartın Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Bartın/Türkiye

ÖZET

Çalışma Keçiören Belediyesinin spor salonlarına giden gençlerin madde bağımlılığından korunma öz yeterlilik seviyelerini bazı değişkenlere göre incelemektir. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde; madde ve madde bağımlılığı üzerinde durulmuş, bu kapsamda bağımlılık tanımı yapılmış, madde kullanımı ve sonuçları araştırılmış ve madde kullanımında risk etkenleri ve koruyucu etkenler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümünde ergenlik ve gençlik döneminde madde kullanımı üzerinde durulmuş, bu amaçla ergenlik dönemi ve gençlik dönemi sorunları incelenmiş, ergenlik ve gençlik döneminde zararlı alışkanlık ve bağımlılık yapan maddelerin kullanım durumu araştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise öz yeterlilik ve ergenlerde öz yeterlilik durumu araştırılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Eker, Akkuş ve Kapsız (2013) tarafından geliştirilen Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterlilik Ölçeği (MBÖ) kullanılmıştır.

Araştırma IBM SPSS 20 programı kullanılmıştır. Öğrencilerin MBÖ alt faktörlerinden aldıkları puanlar betimsel analiz yöntemiyle gösterilmiştir. Analizin sonraki kısmında öğrencilerin demografik bilgileri ve ilgilendikleri spor dalı ile ilgili sorulara verdikleri cevapların MBÖ alt faktörlerinden aldıkları puanlara göre farklılaşp farklılaşmadığına tek yönlü varyans analizi ve bağımsız örneklem t testi yöntemiyle test edilmiştir. Araştırma sonucunda yüzme sporu ile ilgilenen öğrencilerin diğer öğrencilere göre madde bağımlılığından korunma öz-yeterliliklerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Spor tesisi, Madde bağımlılığı, Öz yeterlilik

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the self-efficacy levels of substance addiction prevention among the young people who go to the gymnasium of Keçiören Municipality according to some variables. For this purpose, in the first part of the study; In this context, the definition of addiction was made, substance use and its results were investigated and risk factors and protective factors were used. In the second part, substance use in adolescence and youth is discussed. For this purpose, the problems of adolescence and youth are examined. In the third part, self-efficacy and self-efficacy status of adolescents were investigated. In the study, the Self-Efficacy Scale for Adolescents' Prevention from Adolescents developed by Eker, Akkuş and Kapsız (2013) was used as data collection tool.

IBM SPSS 20 program was used in the research. The scores obtained from the sub-factors of the students were shown by descriptive analysis method. In the next part of the analysis, one-way analysis of variance and independent sample t-test was used to determine whether the students' demographic information and their answers to the questions related to the sport they were interested in differed according to the scores obtained from the MBL sub-factors. As a result of the study, it was seen that the students who were interested in swimming sport had higher self-efficacy than other students.

Key Words: Sports facility, Substance addiction, Self-efficacy.

¹ Bu çalışma yüksek lisans tezinden türetilerek hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

İnsanlar, doğumlarından itibaren çeşitli dönemlerden geçmekte ve içinde bulunduğu yaş ve beden yapısına göre fiziksel, zihinsel, psikolojik çeşitli özellikler göstermektedir. İnsan yaşamı genellikle çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaşlılık ve yaşlılık olarak beş döneme ayrılmaktadır. Bu dönemlerden diğerine geçişlerde kesin yaş sınırları yoktur. Ancak bireyin fiziki ve psikolojik gelişimi genel olarak sağlıklı her birey için benzer özellikler taşımaktadır. Bu dönemlerden gençlik dönemi, bireyin en fazla değişiklik gösterdiği ve dış çevreyle iletişiminin arttığı dönemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaküçük, 2008).

Yine Birleşmiş Milletler'e göre 15 - 24 yaş arası; Avrupa Birliği'ne göre 15 - 25 yaş aralığında bulunan insanları genç olarak tanımlanmaktadır. Yerli mevzuatımızda da, gençlik tanımında kullanılmak üzere belirli bir yaş aralığı ifade edilmemekle beraber; 15 - 25 yaş aralığındaki kimseler genç olarak kabul edilmektedir (Soygüzel, tbd, 2). Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi, gençlik tanımlarında keskin bir sınırlama olmamakla birlikte genel olarak gençlik dönemi, bireysel farklılıklar göz önüne alınmadığında, yaklaşık olarak on yıllık bir süreyi kapsamaktadır (Zor, 2005).

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki gençlik kavramından bahsedilirken sosyal, siyasi, kültürel ve bireysel etmenlerden yola çıkarak, her toplum kendi anlamını gençlik kavramına yüklemektedir. Dolayısıyla belirli bir standarttan söz etmek zordur. Gençler, her milletin ve devletin geleceği açısından en değerli unsurlarındandır. Gençlerin taşımakta olduğu değer, içinde buldukları toplumlarla gelecek arasında bir bağ kurulmasında önemli bir yerde bulunmaları ve toplumsal değer ve tarihi geleceğe taşımada önemli bir unsur olmalarından kaynaklanmaktadır (Yıldız, 2009).

Gençlik döneminde bireyin dış görüntüsü gelişmekle birlikte psikolojik olarak farklılaşmaya başlamakta, ancak bu durum dış görüntüsü gibi her zaman olumlu olarak seyretmeyebilmektedir. Bu dönem birey ve ailesi açısından kritik bir dönemdir. Gençlik döneminde olan birey, davranışlarını yeniden düzenler, sahip olduğu değerler, alışkanlıkları ve hayat tarzını değiştirme yoluna gider. Bu dönemde kişi yeni bir kimlik sahibi olur. Bu dönemde bedenini keşfetmeye başlayan birey, fiziki özelliklerinin, bedeninin, zevk ve ilgilerinin değişerek yeni beceriler kazanma yoluna gider. Ergenlik ve gençlik dönemi yukarıda da belirtildiği gibi, çalkantılı ve fırtınalı bir dönem olarak geçmektedir. Bir arayış içinde olan birey, bu dönemde yeni alışkanlıklar ve arkadaşlıklar edinmeye, yeni alanlara ilgi duymaya başlar. Biyolojik, kültürel ve toplumsal olarak çocukluk ile yetişkinlik dönemini birbirine bağlayan bir dönem olan gençlik, aynı zamanda getirdiği fiziksel ve psikolojik değişimlerin ve bunlara bağlı olarak çeşitli zorluk ve güçlüklerin yaşandığı bir dönemdir. Erişkinliğe doğru atılan bir adım olarak görülen gençlik dönemi, bireyin aynı zamanda en "çalkantılı " dönemlerindedir (Çataloğlu, 2011).

Gençlik dönemi; psikolojik, sosyal ve fiziksel değişikliklerin en fazla yaşandığı dönemdir. Aileye bağımlı olmaktan bağı olmaya, topluma aktif olarak sorumlu bir birey olarak katılımı ifade eden gençlik döneminde birey, aynı zamanda duygu karışıklığının yaşandığı bir dönemdir. Gençlik dönemi aynı zamanda bireyin fizyolojik ve cinsel olarakta değişiklik ve farklılıkların başladığı, bireyin kendi vücudunda olan değişiklikleri farketmesi, cinsel kimliğini kazandığı bir dönemdir.

Sosyal olarak olgun hale gelmek olarak tanımlanabilen gençlik dönemi içinde bulunan genç bireyin, bağımsızlık, kimlik ve cinsel kimliğe uygun olan davranışlar kazanması ve bu süreci olabildiğince sorunsuz geçmesi önem taşımaktadır (Akbaba, 2012).

Okul dönemine kadar anne ve baba çocuk üzerinde en etkili olan bireylerdir. Bu etki daha sonraki yıllarda devam etmekle beraber, okula devam etmeye başlayan çocuk üzerinde arkadaş ve akran da etkili olmaya başladığı görülür. Arkadaşlarının ve akranlarının etkisi gençlik döneminde daha da artar. Genç akranlarının bulunduğu bir gruba girmek, o grup tarafından benimsenen saygın bir birey olmak ister. Genç geçerli bir hayat felsefesine sahip olmak, bağımsız ve başarılı olmak ve en önemlisi

kendisine değer verilen bir kişi olmayı arzular. Akran grubunda arzu ettiği sosyal kabulü göremezse mutsuz olur. (Kulaksızoğlu, 1990)

Yeni çevrelerle tanışan birey, uyum sorunu yaşayabilmekte, içinde bulunduğu gruba dahil olmak için uyum sağlamaya çalışan gençler, karşılaştığı yeni durumlar karşısında çeşitli sorunlara da açık duruma gelmektedir. Bu sorunlara bağlı olarak ortaya çıkan kaygı ve stres, gençlerde tütün, alkol ve madde gibi zararlı alışkanlıkların kullanımına sebep olabilmektedir. Çevresel şartların da etkisi ile kimi gençler, çeşitli davranış bozuklukları açısından riskli grup olarak kabul edilmektedir. Bu dönem sürekli bir değişim dönemidir. Değişim ve gelişim içinde olan gençler; çatışma, karmaşa, duygularda farklılıklar, yardıma gereksinim duyma, öfke, utanma ve kişiler arasında soyutlanma gibi çeşitli duygulara açık durumdadır. Bu dönemde birey olumsuz durumlarla baş etme yöntemi olarak çeşitli madde kullanımına da başvurabilmektedir. Gençlerin bir tür kendini koruma yöntemi, kendini düzeltme çabası ya da arkadaşı çevresine kabul olmanın anahtarı olarak gördüğü madde kullanımı, hem gençler hem de aileler açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda madde kullanımı hakkında gençleri bilinçlendirmek, onları korumak ve bağımlıları yeniden topluma kazandırmak önemlidir (Çataloğlu, 2011).

Tüm önleyici çalışmalara karşın madde kullanımı ülkemizde ve dünyada yaygın olarak karşılaşılan bir sağlık sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziki ve ruhsal olarak bireyi çöküntüye uğratan zararlı alışkanlıklar aynı zamanda bireyi bağımlı duruma getirebilmekte ve algılama, biliş, duygu ve diğer beyin işlevlerinde olumsuz olarak değişiklik oluşturmakta ve önlemi alınmadığı durumda bireyi ölüme dahi götürebilecek durumdadır (Zor, 2005).

Anayasamıza göre devlet; gençleri alkol zafiyetinden, her türlü uyuşturucu maddelerden, suçtan, kumar ve benzeri zararlı alışkanlıklardan ve cahillikten korumak için gereken önlemleri almakla ve her Türk yurttaşlarının fiziki ve ruhsal sağlıklarını geliştirecek önlemleri almakla, sporun toplum arasında yayılmasını teşvik etmek ve başarılı sporcuları korumakla yükümlüdür (T. C. Anayasası, madde 58 ve 59).

Spor, rekreasyonel bir araç olarak insanların endüstrileşmeyle birlikte yaşam ve iş şekillerinde değişime gitmelerinin sonucu olarak şehir ve sanayi alanlarında yaşamaları, hem modernleşme ve yaşam standartlarının yükselmesi, hem de olumsuz olarak zihinsel ve fiziksel nitelikli eksikliklerin neden olduğu olumsuzlukların giderilmesi için önemli görevler edinmelerine neden olmuştur. Sanayi tesislerinde çalışan bireylerin, fiziki işlerinin azalması, bu duruma mukabil olarak psikolojik sorunlarının artması, onların işlerinde olan verimlerinin artması ve her şeyden önce bir insan olarak mutlu olarak yaşayabilmesi için farklı faaliyetlerle uğraşması ve dinlenmelerini zorunlu duruma getirmektedir. Şehir ve sanayi alanlarında bir işin, uzun süre boyunca aynı pozisyon ve ortamda yapılması nedeniyle bu zorunluluk daha da artmaktadır (Karaküçük, 2008).

Dünyanın gelişmiş toplumları tarafından en önemli eğitim araçlarından biri olarak kullanılan sporun amacı; bireyin fiziki, sosyal, psikolojiki kültürel ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunarak topluma sağlıklı bireylerin kazanmasını sağlamaktır (Ateş, 2011). Bu kapsamda devlet, gençleri spora teşvik etmek ve onlara gerekli imkanı sunmak amacıyla yerel yönetimleri bölge gençlerine kendilerini geliştirme imkanı sunmaları ve onları spora yönlendirmeyi teşvik etmeleri konusunda görevlendirmiştir. 1580 sayılı Belediye Kanununun 15. Maddesine göre, belediyelere, bölge halkının kullanımı için oyun ve spor yerleri yapma, yarış yerleri yapmak ve işletme, gençler için mahallin ihtiyacıyla mutenasip stadyumlar tesis etmek ve işletme görevleri verilmiştir (Belediye Kanunu, madde 15).

Sporun bireylere edindirdiği sağlıklı yaşam, fiziksel etkinlikler ve aktif yaşam gibi konular, yerel yönetimleri doğrudan ilgilendiren konulardır. Yerel yönetimler gençlerin sağlıklı bir birey olma hakkındaki gelişimlerine, daha sağlıklı ve kaliteli bir yaşama sahip olmaları konusunda önemli bir göreve sahiptir. Türkiye’de spor hizmetleri sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak belediyeler tarafından verilmektedir. Spor hizmetlerinin belediyeler tarafından halka ulaştırılması durumunda,

bölgeler arası coğrafi, kültürel ve sosyo - ekonomik farklılıklara göre bu hizmetlerin çeşitlendirilmesine ve sporun yararlarının daha belirgin olarak gözükmesine olanak tanıyacaktır. Belediyeler toplumun spor gereksinimini karşılamada önemli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Anayasanın 59. Maddesinde geçen devlet kavramı ile belediyelere anayasal sorumluluklar verilmiştir. Zira devletin yerel seviyedeki temsilcilerinden biri de belediyelerdir. Bunun yanında belediyelere çeşitli kanunlarla sporla ilgili çeşitli görevler verilmiştir.

Bilindiği üzere ülkemizde spor faaliyetlerinin yönetimi GSGM'ye aittir. Ancak mahalli idareler de spor konusunda bazı görevler üstlenmiştir. Ayrıca kalkınma planlarında da spora ilişkin ilke ve tedbirler getirilmiştir (İmamoğlu, 1989). Gençlerin korunması ve spor faaliyetlerinin gelişimi ile alakalı olarak devlet tarafından üstlenilen vazifelerin bazılarının gerçekleştirilmesi, yerel idarelerin ve diğer kamu kurumlarının etkinlikleri ile bunlar tarafından spor kulüplerine yapılan yardımlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Spor faaliyetlerinin geniş kitleler tarafından yapılması ve spor kültürünün geliştirilmesi gibi konular kapsamında, sporun temel ve vazgeçilmez öğelerinin spor kulüplerinin olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Türkiye'de özellikle yerel spor kulüplerinin ihtiyaçlarını gidermelerinde zor durumda olmaları sebebiyle, toplumun bu kulüplerin ihtiyaçlarının giderilmesine olan beklentilerin yerel yönetimlere, özellikle de belediyelere yönelmesine sebep olmuştur (Ateş, 2011).

Bu çalışmanın amacı, Keçiören Belediyesinin spor salonlarına giden gençlerin madde bağımlılığından korunma özyeterlilik seviyelerini bazı değişkenlere göre incelemektir. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde madde ve madde bağımlılığı üzerinde durulmuş, bu kapsamda bağımlılık tanımı yapılmış, madde kullanımı ve sonuçları araştırılmış ve madde kullanımında risk etkenleri ve koruyucu etkenler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ergenlik ve gençlik döneminde madde kullanımı üzerinde durulmuş, bu amaçla ergenlik dönemi ve gençlik dönemi sorunları incelenmiş, ergenlik ve gençlik döneminde zararlı alışkanlıklar ve bağımlılık yapan maddelerin kullanım durumu araştırılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde öz yeterlilik ve ergenlerde öz yeterlilik durumu araştırılmıştır.

2. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini Türkiye'de 15-18 yaş aralığında bulunan spor tesislerinden yararlanan sporcu öğrenciler, örneklemini ise 15-18 yaş aralığında Keçiören Belediyesi spor tesislerinden yararlanan sporcu öğrenciler oluşturmaktadır.

2.2. Verilerin Toplanma Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak ölçek kullanılmıştır. Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Demografik bilgi formu ve Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz Yeterlilik Ölçeğidir. Demografik bilgi formunda öğrencilerin kişisel bilgilerinin yanı sıra ilgilendikleri spor branşıyla ilgili sorular da sorulmuştur. Ergenler İçin Madde Bağımlılığından Korunma Öz Yeterlilik Ölçeği (MBÖ) Eker, Akkuş ve Kapisız (2013) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 5'li likert tipinde (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Tamamen katılıyorum) 24 adet maddeden oluşmaktadır. Ölçek 4 ayrı alt faktörde incelenmektedir. Bunlar uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma (12 madde), baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma (4 madde), uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama (4 madde), uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma (3 madde) şeklindedir. Alt faktörlerden alınan yüksek puanlar katılımcının madde bağımlılığından uzak durduğunu göstermektedir. Ölçeğin orijinal çalışmasında güvenilirlik katsayısı (Cronbach's alpha) 0,81 olarak bulunmuştur. Alt faktörlere ilişkin bulunan güvenilirlik katsayıları ise 0,45 ve 0,87 arasında bulunmuştur.

2.3. İşlem

Araştırmanın analizinde IBM SPSS 20 programı kullanılmıştır. Analizde öncelikle öğrencilerin demografik bilgilerine ilişkin veriler frekans analizi yöntemiyle test irdelenmiştir. Sonrasında öğrencilerin ilgilendikleri spor dalına ilişkin sorulara yönelik verilen cevaplar yine frekans analizi yöntemiyle test edilmiştir. Daha sonra öğrencilerin MBÖ alt faktörlerinden aldıkları puanlar betimsel analiz yöntemiyle test edilmiştir. Analizin sonraki kısmında öğrencilerin demografik bilgileri ve ilgilendikleri spor dalı ile ilgili sorulara verdikleri cevapların MBÖ alt faktörlerinden aldıkları puanlara göre farklılaşıp farklılaşmadığına tek yönlü varyans analizi ve bağımsız örneklem t testi yöntemiyle test edilmiştir.

3. BULGU ve TARTIŞMALAR

3.1 Demografik Bulgular

Tablo 1: Cinsiyet İle MBÖ Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

MBÖ	Cinsiyet	N	Ort.	SS	T	P
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	Kadın	78	4,28	,93	-4,018	,000
	Erkek	163	4,68	,60		
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	Kadın	78	4,33	1,09	-3,342	,001
	Erkek	163	4,70	,64		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	Kadın	78	4,02	1,07	-4,408	,000
	Erkek	163	4,56	,79		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	Kadın	78	4,00	,94	-6,311	,000
	Erkek	163	4,64	,62		

Yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda öğrencilerin cinsiyetlerinin MBÖ alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur $p < ,01$. Buna göre erkek öğrencilerin madde bağımlılığında korunma öz yeterlilikleri, kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazladır.

Tablo 2: Yaş İle MBÖ Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

MBÖ	Yaş	N	Ort.	SS	F	P
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	15	28	4,36	1,12	2,899	,036
	16	57	4,77	,45		
	17	64	4,56	,66		
	18	92	4,45	,78		
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	15	28	4,46	1,15	2,710	,046
	16	57	4,82	,44		
	17	64	4,61	,70		
	18	92	4,45	,94		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	15	28	4,17	1,23	4,316	,005
	16	57	4,70	,57		
	17	64	4,47	,81		
	18	92	4,20	1,02		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	15	28	4,35	,94	2,954	,033
	16	57	4,67	,62		
	17	64	4,46	,76		
	18	92	4,29	,85		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin yaşlarının MBÖ alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur $p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi uygulanmıştır. Bulunan sonuçlara göre 16 yaşındaki öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının 15 ve 18 yaşındaki katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca 16 yaşındaki öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının 18 yaşındaki katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Öğrenim Durumu İle MBÖ Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

MBÖ	Öğrenim durumu	N	Ort.	SS	F	P
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	Fen Lisesi	27	4,40	1,14	1,707	,120
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	35	4,69	,46		
	Mesleki ve Teknik Lise	59	4,40	,92		
	Açık Lise	15	4,24	,67		
	Anadolu Lisesi	56	4,64	,57		
	Sosyal Bilimler Lisesi	25	4,73	,45		
	Diğer	24	4,67	,59		
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	Fen Lisesi	27	4,30	1,30	1,564	,158
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	35	4,75	,47		
	Mesleki ve Teknik Lise	59	4,51	,95		
	Açık Lise	15	4,35	,57		
	Anadolu Lisesi	56	4,66	,68		
	Sosyal Bilimler Lisesi	25	4,84	,39		
	Diğer	24	4,53	,93		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	Fen Lisesi	27	4,23	1,18	1,080	,375
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	35	4,58	,68		
	Mesleki ve Teknik Lise	59	4,30	1,05		
	Açık Lise	15	4,22	,80		
	Anadolu Lisesi	56	4,39	,82		
	Sosyal Bilimler Lisesi	25	4,70	,59		
	Diğer	24	4,29	1,14		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	Fen Lisesi	27	4,49	,85	1,304	,256
	Anadolu İmam Hatip Lisesi	35	4,66	,52		
	Mesleki ve Teknik Lise	59	4,32	,92		
	Açık Lise	15	4,18	,86		
	Anadolu Lisesi	56	4,39	,85		
	Sosyal Bilimler Lisesi	25	4,64	,54		
	Diğer	24	4,33	,78		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin öğrenim durumlarının MBÖ alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur $p > ,05$.

Tablo 4: Ailenin Aylık Geliri İle MBÖ Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

MBÖ	Ailenin aylık geliri	N	Ort.	SS	F	P
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	1603 TL ve altı	21	4,49	,59	1,331	,265
	1604-3100 TL arası	92	4,44	,88		
	3101-4600 TL arası	90	4,65	,69		
	4601 TL ve üstü	38	4,59	,58		
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	1603 TL ve altı	21	4,60	,64	1,737	,160
	1604-3100 TL arası	92	4,43	1,00		
	3101-4600 TL arası	90	4,68	,73		
	4601 TL ve üstü	38	4,71	,59		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	1603 TL ve altı	21	4,11	,94	3,486	,017
	1604-3100 TL arası	92	4,21	1,05		
	3101-4600 TL arası	90	4,54	,84		
	4601 TL ve üstü	38	4,62	,64		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	1603 TL ve altı	21	4,24	,60	1,204	,309
	1604-3100 TL arası	92	4,36	,86		
	3101-4600 TL arası	90	4,51	,79		
	4601 TL ve üstü	38	4,54	,75		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerinin MBÖ'nün uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur $p > ,05$. Öte yandan öğrencilerin ailelerinin aylık gelirlerinin MBÖ'nün uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama alt faktörüne göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur $p < ,05$.

Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi uygulanmıştır. Bulunan sonuçlara göre ailesinin aylık geliri 3101-4600 TL arasında olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışının, ailesinin aylık geliri 1604-3100 TL arasında olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 5: Haftalık Harçlık Miktarı İle MBÖ Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

MBÖ	Haftalık harçlık miktarı	N	Ort.	SS	F	P
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	0-20 TL	27	4,39	,92	2,882	,026
	21-40 TL	55	4,33	,91		
	41-60 TL	50	4,57	,59		
	61-80 TL	54	4,62	,77		
	81 ve daha fazla	55	4,76	,47		
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	0-20 TL	27	4,47	,86	2,065	,086
	21-40 TL	55	4,41	1,01		
	41-60 TL	50	4,51	,77		
	61-80 TL	54	4,64	,88		
	81 ve daha fazla	55	4,82	,50		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	0-20 TL	27	4,02	1,02	6,091	,000
	21-40 TL	55	4,05	1,02		
	41-60 TL	50	4,37	,92		
	61-80 TL	54	4,55	,91		
	81 ve daha fazla	55	4,76	,56		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	0-20 TL	27	4,32	,83	3,448	,009
	21-40 TL	55	4,23	,89		
	41-60 TL	50	4,27	,86		
	61-80 TL	54	4,59	,70		
	81 ve daha fazla	55	4,68	,63		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin haftalık harçlık miktarlarının MBÖ'nün baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma alt faktörüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulunmuştur; $F(4, 236) = 2,065, p > ,05$.

Öte yandan öğrencilerin haftalık harçlık miktarlarının MBÖ'nün uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur $p < ,05$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi uygulanmıştır. Bulunan sonuçlara göre haftalık 81 TL ve daha fazla harçlık alan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının haftalık 21-40 TL arası harçlık alan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca haftalık 81 TL ve daha fazla harçlık alan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışlarının haftalık 40 TL'den az harçlık alan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Haftalık 61-80 TL arası harçlık alan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışlarının ise haftalık 21-40 TL arası harçlık alan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 6: İlgilenilen Spor Branşı İle MBÖ Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

MBÖ	İlgilenilen spor branşı	N	Ort.	SS	F	P
Uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	Futbol	37	4,20	,99	7,221	,000
	Basketbol	25	4,37	,70		
	Voleybol	28	4,43	,56		
	Yüzme	103	4,82	,54		
	Diğer	48	4,39	,83		
Baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma	Futbol	37	4,30	1,01	3,728	,006
	Basketbol	25	4,48	,78		
	Voleybol	28	4,52	,84		

	Yüzme	103	4,80	,67		
	Diğer	48	4,42	,89		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama	Futbol	37	3,81	1,06	9,347	,000
	Basketbol	25	4,21	,92		
	Voleybol	28	4,18	,76		
	Yüzme	103	4,75	,73		
	Diğer	48	4,28	1,00		
Uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma	Futbol	37	4,30	,67	10,149	,000
	Basketbol	25	4,05	1,06		
	Voleybol	28	4,37	,83		
	Yüzme	103	4,76	,63		
	Diğer	48	4,06	,79		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrencilerin ilgilendikleri spor branşının MBÖ alt faktörlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur $p < ,01$. Bulunan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Bonferroni Post-hoc testi uygulanmıştır. Bulunan sonuçlara göre yüzme ile ilgilenen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının futbol ve diğer spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca yüzme ile ilgilenen öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının futbol ile ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Yüzme ile ilgilenen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışlarının futbol, voleybol ve diğer spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Son olarak, yüzme ile ilgilenen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının futbol, basketbol ve diğer spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

4. TARTIŞMALAR

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden uzak durma alt faktörlerinden aldıkları ortalama puan 0,74 standart sapma ile 4,55'tir. Bu durum öğrencilerin uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden uzak durduklarını ortaya koymaktadır. Altıntaş ve arkadaşlarının (2004) incelemelerinde de öğrencilerin %1.68'i maddeleri deneyip ardından bıraktıkları ifade edilmiştir.

EMCDDA (2016) belgesine göre; AB'de seksen sekiz milyondan fazla yetişkin bireyin ya da on beş ile altmış dört yaş arasındaki bireylerin dörtte birinden fazlasının hayatlarının bir döneminde yasal olmayan uyuşturucuları tattıkları öngörülmektedir. TUBİM (2011) verileri değerlendirildiğinde Türkiye içerisinde uyuşturucu etkisi olan herhangi bir maddeyi en az bir defa kullananların oranları, yaş aralığı göz önüne alınarak, -ömür boyunca madde kullanımı yaygınlığı- on beş ile altmış dört yaş arasında bulunanlarda %2.7, on beş ile on altı yaşlarda olanlar arasındaysa %1.5 şeklindedir. Araştırmamızda ise 16 yaşındaki öğrencilerin uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının 15 ve 18 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı biçimde fazla olduğu görülmektedir (Altıntaş, ve diğerleri, 2004; Arslan, Terzi, Dabak, & Pekşen, 2012; Kara, Hatun, Aydoğan, Babaoğlu, & Gökalp, 2003; Ögel, ve diğerleri, 2004; Ünlü & Evcin, 2008 ve 2010 Yılları Arasında İstanbul Bağcılar İlçesinde Gençler Arasında Madde Kullanım Yaygınlığı, Risk ve Koruma Faktörlerinin Değerlendirilmesi, 2014).

Kendilerinin ve çevresinde bulunanların madde kullandığına dair yaşanmışlıkların olanların %28.7'sinin aile fertleri, %29.8'inin yakınlarının madde kullandığını anladıkları bilinmektedir. Erdamar ve Kurupınar'ın (2014) ortaya koydukları incelemelerine göre öğrencilerin %48.5'nin yakını, %21,1'nin aile fertlerinden en az biri sigara kullanmaktadır. Çocuklar aile fertlerini, özellikle anne ve babalarını ve yakınlarını, ayrıca arkadaşlarını, örnek alırlar. Bu nedenle madde kullanımının engellenmesi yönünde gerçekleştirilen faaliyetlerde söz konusu kişilere yer verilmesi önemlidir.

Güler ve ark. (2009) incelemesine göreyse öğrencilerin %15,5'i sigara içmekte, %4,4'ü alkol tüketmektedir. Doğan (2001)'in gerçekleştirdiği incelemesine göreyse, öğrencilerin %67.7'sinin hayatları süresince en az bir defa sigara kullandıkları ifade edilirken, %12,4'nün uçucu madde, %1,9'unun da hayatları süresinde en az bir defa esrar kullandıkları ifade edilmiştir. Ögel ve arkadaşları (2004)'nın dokuz şehir içerisinde gerçekleştirdikleri incelemeye göreyse lise öğrencileri arasında madde kullanma yaygınlığının oranları; %55.9 oranla sigara, %45.0 oranla alkol, %4.0 oranla esrar, %5.1 oranla uçucu madde, %3.6 oranla eroin, %2.5 oranla ecstasy ve %2.7 oranla kokain şeklindedir.

Madde kullanımı konusunda kişilerin maddeye erişme kolaylıkları hala önem teşkil eden unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye içerisinde yaşama dahil edilen kânun bazı düzenlemelere karşın alkol ve sigaraya ulaşımın kolay olması değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bonzai gibi sentetik maddeden yapılan uyuşturucuların yanı sıra esrar ve eroin gibi uyuşturucu maddelerin bütün sınırlandırmalara ve tedbirlere karşın kullanılabilir olma durumu da göz önüne alınması gereken bir konudur.

Gençler içerisinde madde kullanmaya zemin hazırlayan çevre bazı risk unsurları üzerine gerçekleştirilen incelemelerde arkadaşların nitelikleri ve etkileri ön plandadır. Özellikle on dört ve on altı yaş aralığında bulunan kişilerde madde kullanımına başlama ve alışmada etken olan faktör, maddeyle önceden tanışmış bir arkadaşının varlığıdır (Arslan, Terzi, Dabak, & Pekşen, 2012; Eker, Akkuş, & Kapısız, 2013; Fergus & Zimmerman, 2005; Mitchell, Gryczynski, O'Grady, & Schwartz, 2013; Ögel, Ermağan, Eke, & Taner, 2007; Özmen & Kubanç, 2013).

Walther ve arkadaşlarının (2017), Amerika Birleşik Devletleri'nde alkol tüketimiyle arkadaş rolü bağlantısı üzerine dört yüz öğrenci ile gerçekleştirdikleri incelemede anlam teşkil eden bir bağlantı ortaya çıkarılmıştır. Buna karşın araştırmamızda "uyuşturucu ve uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma" alt boyutu 0,80 standart sapma ile 4,43 puan olarak oldukça yüksek bir ortalamada saptanmıştır. Bu durum, uyuşturucu ve uyarıcı maddelere ilişkin farkındalığın artması ve öğrencilerin bilinçlendirilmesi ile ilişkilendirilmektedir.

Yaş ve cinsiyet değişkenleri madde kullanımında kişisel risk unsurları arasında gösterilmektedir. Gerçekleştirilen incelemeler psikoaktif ilaçlar haricinde madde kullanmanın erkek bireylerde kız bireylere göre daha sık rastlandığı gözlemlenmiştir. Erkek bireylerde madde kullanan arkadaşına sahip olma ve maddeye alışma seviyeleri kızlara oranla daha fazladır (Arslan, Terzi, Dabak, & Pekşen, 2012; Boyacı, Çorapçioğlu, Ilgazlı, Başyigit, & Yıldız, 2003; Erdamar & Kurupınar, 2014). Bu durumun nedenleri : Kültür faktörleri göz önüne alındığında erkeklerin kızlara oranla daha rahat olmaları, ailenin üzerlerindeki egemenlik seviyelerinin kızlara göre daha az olması, erkeklerin madde kullanımına rastlanan alanlarda bulunabilme oranlarının kızlara göre daha fazla olması erkeklerin maddeye alışmış olma durumlarının kamuoyunda kızların madde kullanma durumundan daha kolay kabul görmesi şeklinde sıralanabilmektedir. Araştırmamızda ise erkek öğrencilerin madde bağımlılığından korunma öz yeterliliklerinin kadın öğrencilere göre anlamlı bir biçimde fazla olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen incelemelerde değişik neticelerin bulunduğu dikkat çekmektedir.

Ögel ve ark. (1998) uçucu madde kullanımının yaygınlığına ilişkin gerçekleştirdikleri çok merkezli inceleme bulgularında da benzer biçimde cinsiyetler arasında farklılık bulunamamıştır. Doğan'ın (2001) gerçekleştirdiği madde kullanımına ilişkin incelemesindeyse, erkeklerde %71.1 oranında; kızlardaysa %59.0 oranında hayat boyu en az bir defa madde kullanma durumu söz konusudur. Bu kullanım seviyeleri arasında anlam teşkil eden biçimde bir farklılık gösterilmiştir. Araştırmamızda ise literatürde de desteklendiği üzere uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden uzak durma konusunda kadın ve erkek katılımcıların birbirine yakın puanlar aldığı görülmektedir.

Güler ve arkadaşlarının (2009) incelemesinde erkek bireylerin alkol ve sigara kullanımlarının kızlara oranla daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Arslan ve ark. (2012) ve Evcin ve Ünlü'nün (2014)

incelemelerinde de madde kullanma seviyelerinin erkeklerde daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde incelemelerde farklı neticelere ulaşılmıştır. Bunun sebebiyse çalışan sınırların farklılığı, kullanılan sistem ve bölgesel farklılıklar olabilir.

Kurupınar ve Erdamar'ın (2014) incelemesinde de on beş yaşın üzerindeki bireylerde maddelere olan bağıllık ve yaygınlık daha yüksektir. Yüncü ve ark. (2014)'nin incelemesinde de madde kullanımına başlama durumunun yaş ortalaması on beş ve üzeri bulunmuştur. Yetişme çağındaki olan kişilerin büyüdüklerini kanıtlama, yetişme çağındaki beraberinde getirdiği problemler ile mücadele etme, sosyal sahalar içerisinde kabul görme, madde kullanımı olan arkadaşlarının madde kullanmalarına yönelik olan tekliflerini reddedeme gibi sebepler ile daha çok on dört ve on altı yaşlar içerisinde madde bağımlılığının yaygınlığı gözlemlenmektedir (Akkuş, Karaca, Şener, & Ankaralı, 2017; Arslan, Terzi, Dabak, & Pekşen, 2012; Erdamar & Kurupınar, 2014; Ünlü & Evcin, 2008 ve 2010 Yılları Arasında İstanbul Bağcılar İlçesinde Gençler Arasında Madde Kullanım Yaygınlığı, Risk ve Koruma Faktörlerinin Değerlendirilmesi, 2014).

Öğrencilerin eğitim aldıkları okul türü değerlendirildiğinde; Akkuş ve ark. (2017)'nin incelemesine Endüstri Meslek Lisesi'nde okuyan bireylerin tütün ve alkol kullanma oranları öteki okul türlerinde eğitim gören bireylere oranla daha yüksek belirtilirken, Kurupınar ve Erdamar (2014)'nin incelemesinde de aynı biçimde Meslek lisesi öğrencilerinin madde kullanma oranlarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Meslek liselerinin yapısına bakıldığında; çoğunlukla sosyal ve ekonomik seviyesi yüksek olmayan ailelerin çocuklarını doğrudan meslek sahibi olmalarını sağlamak için meslek liselerine gönderdikleri, meslek lisesinde okuyanların söz konusu okullara yüksek olmayan puanlar ile yerleşmeleri sebebiyle kendilerini başarı elde etmiş olarak hissetmemeleri temelleri ve tüm bunların yanında özellikle Endüstri ve Teknik Meslek liseleri içerisinde eğitim aldıkları dallar gereği yapıştırıcı maddeleri sürekli olarak kullanmaları, bağımlı olmayan teşvik eden maddelerle erişimlerinin kolay olması bahsi geçen okullarda eğitim görenlerde madde kullanma riski çoğalmaktadır (Erdamar ve Kurupınar, 2014).

Bu sebeple bahsi geçen tarzdaki okullarda madde bağıllığını engelleme ve başa çıkma etkinliklerinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın başka faaliyetler de gerçekleştirilmesi ve tedbirler almasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Gerçekleştirilen diğer incelemelerde öğrencilerin eğitimlerini sürdürdükleri okulların türü ve sınıfları arasında anlam teşkil eden farklılıklara rastlanmıştır. Çalışmamız içerisinde kendilerinin ve arkadaşlarının madde kullandıklarına dair olan hayat hikayeleri içerisinde öğrencilerin eğitimlerini sürdürdükleri okulların türü ve sınıfları arasındaki farklılıklara karşın, öğrencilerin eğitimlerini sürdürdükleri okul türü ve bireysel kabiliyetleri arasında anlam teşkil eden farkların bulunduğu ifade edilmiştir. Buna göre uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden uzak durma ortalama puanlarında en yüksek puanın Sosyal Bilimler Liselerinde eğitime devam eden öğrenciler olduğu saptanmıştır (4,73). Bu puanı Anadolu İmam Hatip Lisesi, diğer liseler, Anadolu Lisesi öğrencilerinin puanları takip etmektedir. Eşit puana sahip Fen Lisesi ile Mesleki ve Teknik Lise (4,40) öğrencilerinin puanlarını ise sonuncu olan açık lise öğrencileri takip etmektedir.

Ünlü ve Evcin'in (2010) incelemelerine göre, öğrencilerin eğitim gördükleri sınıflar da göz önüne alındığında; yüksek seviye sınıflarda eğitim gören öğrencilerde, düşük seviye sınıflarda eğitim gören öğrencilere oranla madde bağımlılığı görülme seviyeleri daha yüksektir. Emekdar ve ark. (2017) incelemesine göre, ortaöğretimde bulunan öğrencilerin tütün kullanma oranlarının ilköğretim öğrencilerine göre yüksektir.

Araştırmamızda da 16 yaşındaki öğrencilerin 15 ve 18 yaşındaki öğrencilere göre uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden uzak durma puanının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda araştırma sonuçlarının literatür ile bağdaşmadığı görülmektedir. Literatürde incelenen bulgular kapsamında en yüksek puanı alan yaş grubunun 15 yaş grubu olması beklenmiştir.

Hoffman (2017), ergenlik dönemindeki bireylerin arkadaşları ile birlikte oldukları zamanı, aile yapısının belli başlı standartlarıyla alkol kullanma ve sarhoş olma aralığı arasındaki bağlantıyı ciddi

oranda anlatmasına rağmen, esrar kullanımı, öteki unsurlara bağımlı olmayacak biçimde biyolojik ebeveynleriyle beraber hayat sürmeyle olumsuz yöne ilişkilendirmiştir. Akkuş ve ark. (2017)'nin incelemesinde aile yönlü problemleri söz konusu olan öğrenciler arasında alkol ve tütün kullanma aralığının yüksek olduğu kanıtlanmıştır. Kubilay ve Karatay'ın (2004) incelemesinde okuyan bireylerin %6.3'ü ailevi problemleri ve sevgisizliği maddeye bağlanma nedenleri şeklinde belirtmişlerdir.

Araştırmamızda ise katılımcıların büyük bir çoğunluğu ailesiyle beraber kalmaktadır (%92,1). Bu kapsamda katılımcıların uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımından uzak durma davranışı puanının yüksek olması, beklenen bir sonuçtur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir incelemede, okul içerisine ders haricinde kalan zamanda yapılan etkinliklerin ve iyi bir sınıf idaresinin olma durumunun bahsi geçen okulda okuyan öğrencilerin okullarına olan bağlılık ve sadakatlerinin arttırdığı bilinmektedir (McNeely, Nonnemaker, & Blum, 2002). Measham (2004) öğrencilerin okul ardından kalan boş zamanlarını geçirdikleri mekanların bağımlılık yapan maddeleri tatmak isteme, maddeyi öğrenme ve düzenli biçimde kullanım seviyeleriyle bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Ögel ve ark. (2007) madde kullanımıyla sosyal etkinliklere katılım arasındaki bağlantının incelendiği araştırmasında öğrencilerin çoğunlukla tercih ettiği sosyal faaliyetler yüzde seksen bir oranında spor yapma, yüzde doksan iki oranında bir arkadaş ile bir araya gelme ve yüzde doksan dört oranında gazete okuma oranları ortaya çıkarılmıştır. Araştırmamız katılımcılarının aktif biçimde sporla ilgilenen öğrenciler olması, bu sonuçları destekler niteliktedir. Araştırma katılımcılarının uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımından uzak durma davranışı ortalama puanının yüksek olmasında öğrencilerin sporla ilgilenmeleri ve sosyalleşebilmelerinin büyük bir katkısı olduğu düşünülmektedir.

Altıntaş ve arkadaşlarının (2004) incelemesinde de öğrencilerin %97.8'i madde kullanımının birey sağlığını iyi etkilemediği ve %75.5'i de Türkiye'de madde kullanımının bir problem olarak değerlendirildiğini ifade etmiştir (Altıntaş, ve diğerleri, 2004). Milli Eğitim Bakanlığının incelemesinde de (2009) öğrencilerin %70.1'i problemlili olan çocuklara karşı ebeveynlerin sevgisizliği ve ilgisizliği, okulda güvenlik problemi doğuran madde olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir (MEB, 2009). Araştırmamızda katılımcıların %92,1'i ailesiyle beraber kalmaktadır. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımından uzak durma davranışı ve madde bağımlılığından korunma öz yeterlilik ortalama puanlarının yüksek olması, bu bulgu ile ilişkilendirilebilir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2009) incelemesinde öğrencilerin %36.2'si okulları içerisinde spor, sosyal kulüp ve etkinliklerinin yeterli olmaması durumunun okullar içerisinde güvenlik probleminin ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Buradan hareketle okullarda spor etkinliklerinin artırılması gerektiği görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak bulgulara bakıldığında; bakıldığında öğrencilerin madde bağımlılığından korunma öz yeterlilik ölçeğinin bütün alt boyutlarından yüksek puan aldıkları görülmektedir. Buna göre öğrencilerin madde bağımlılığından korunma öz yeterliliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Kişisel bilgiler ile madde bağımlılığından korunma öz yeterlilikleri arasındaki ilişkilere bakıldığında ise erkek öğrencilerin madde bağımlılığında korunma öz yeterliliklerinin, kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

16 yaşındaki öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının 15 ve 18 yaşındaki katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca 16 yaşındaki öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının 18 yaşındaki katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Babası lisans mezunu olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, baskı altında

iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma, uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının babası ilköğretim mezunu olan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Annesi çalışmayan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının, annesi kamu çalışanı veya serbest meslek erbabı olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha az olduğu tespit edilmiştir. 2 kardeşi olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının 3 kardeşi olan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca 2 kardeşi olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının 3 veya daha fazla kardeşi olan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Ailesinin aylık geliri 3101-4600 TL arasında olan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışının, ailesinin aylık geliri 1604-3100 TL arasında olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Haftalık 81 TL ve daha fazla harçlık alan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma ve uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının haftalık 21-40 TL arası harçlık alan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca haftalık 81 TL ve daha fazla harçlık alan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışlarının haftalık 40 TL'den az harçlık alan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Haftalık 61-80 TL arası harçlık alan öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışlarının ise haftalık 21-40 TL arası harçlık alan katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin ilgilendikleri spor branşı ile madde bağımlılığında korunma öz-yeterlikleri arasındaki ilişkilere bakıldığında yüzme ile ilgilenen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının futbol ve diğer spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca yüzme ile ilgilenen öğrencilerin baskı altında iken uyuşturucu/uyarıcı maddelerden uzak durma davranışlarının futbol ile ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Yüzme ile ilgilenen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda yardım arama davranışlarının futbol, voleybol ve diğer spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Son olarak, yüzme ile ilgilenen öğrencilerin uyuşturucu/uyarıcı maddeler konusunda arkadaşına destek olma davranışlarının futbol, basketbol ve diğer spor branşlarıyla ilgilenen katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür. Genel olarak yüzme sporu ile ilgilenen öğrencilerin diğer öğrencilere göre madde bağımlılığında korunma öz yeterliliklerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Öte yandan öğrencilerin ilgilendikleri spor branşını ne kadar süredir yaptıkları ve bu branşta hangi düzeyde faaliyet gösterdiklerinin madde bağımlılığında korunma öz yeterlilikleri ile arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Bulgulara bakıldığında öğrencilerin maddelere olan bağılıklarının engellenmesi konusunda yapılabilecekler hakkında aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Ebeveynler çocuklarının arkadaşlarını bilmeli ve arkadaş seçimlerini takip etmelidir.

Çocuklar madde kullanan kişilerle arkadaşlık etmemeli ve uzak durmalıdır.

Kişiler herhangi bir madde kullanmayan arkadaş seçmelidir.

Bu bağlamda okullar bulunan doktor ve hemşirelerin ayrıca topluma psikolojik anlamda destek olan uzmanların büyüme çağına olan çocukların ebeveynlerine verilmesi gereken eğitim ve bilinçlendirme döneminde etkili bir rol almalarının gerekliliği bulunmaktadır.

Boş vakit etkinlikleri içerisinde arkadaşlar ile bir araya gelme haricinde kalan zamanlarda en çok tercih edilenler; televizyon programlarını izleme ve internet kullanmadır. Bu bağlamda internet ve televizyon üzerinden yapılacaklarla öğrencilerin madde bağımlısı bireyler olması önlenemez. Bunlar:

Ebeveynlere doğru internet kullanımının eğitimi verilmelidir.

Kitle etkileşim araçları ve sosyal medyada bilinçlendirme sistemleri oluşturulmalıdır.

Kamu spotu, kısa film, tiyatro, afiş ve çizgi filmlerin yapılması gerekmektedir.

Madde bağımlısı olmayan yönlendiren internet sitelerinin engellenmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda madde kullanmaya başlama ve bağımlılıkla başa çıkma konusunda medya büyük roller üstlenmelidir. Bu noktada yetki sahibi kuruluş ve kurumlar tarafından medya kanallarında, madde bağımlılığına dair zorunlu kamu spotlarının yapılması ve halka sunulması sağlanabilir; televizyon programları içerisinde sigara, uyuşturucu ve alkol kullanımını teşvik edici yayınlar, sahneler engellenebilir.

Konunun önem derecesine karşılık, özellikle genç nüfusun fazla olduğu Türkiye’de konuya dair bilimsel faaliyetler ve incelemeler oldukça azdır. Bu bağlamda gerçekleştirilen incelemelerin artırılması gereklidir. Madde kullanımıyla başa çıkma, büyüme çağındaki kişilerin pozitif sağlık tutumları kazanmalarına yardımcı olacak faaliyetlerin eğitim programlarında yer alması, boş vakitlerini daha pozitif geçirebilecekleri fiziksel mekanların okullar içerisinde oluşturulmasının önem derecesi oldukça büyüktür.

Öğrencilerin ifadeleri bağlamında, güvenlik birimleri tarafından okul ve eşrafında daha çok tedbir alınabilir, kontroller sıklaştırılabilir. Madde kullanımıyla başa çıkma politikaları yapılandırılırken, potansiyel risk sınıfını meydana getiren büyüme çağındaki bireylerin maddeye alışmalarının engellenmesi konusundaki düşünceler değerlendirilmeli, bu bağlamda daha etkili tedbir programları oluşturulmalıdır. Buna karşın madde bağımlılığını engelleme konusunda öğrenci düşüncelerinin içerisinde bulunduğu bilimsel incelemeler görece azdır ve bu noktada yapılan incelemelerin çoğaltılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaba, Z. (2012). Hastane ve sağlık kurumları yönetimi bilim dalı İstanbul’un Esenyurt ilçesindeki liselerde okuyan öğrencilerin riskli sağlık davranışları üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans tezi, T.C. Beykent Üniversitesi.

Akkuş, D., Karaca, A., Şener, D. K., & Ankaralı, H. (2017). Lise Öğrencileri Arasında Sigara ve Alkol Kullanma Sıklığı ve Etkileyen Faktörler. *Anadolu Kliniği*, 22(1), 36-45.

Altıntaş, H., Temel, F., Benli, E., Çınar, G., Gelinek, Ö., Gün, F. A., . . . Kundakçı, N. (2004). Tıp Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı ile İlgili Bilgi, Görüş ve Tutumları. *Bağımlılık Dergisi*, 5(3), 107-114.

Arslan, H. N., Terzi, Ö., Dabak, Ş., & Pekşen, Y. (2012). Samsun İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı. *Erciyes Medical Journal*, 34(2), 79-84.

Ateş, Y. (2011). Mahalli idarelerin sporla ilgili işlevleri ve spor kulüplerine yardımları. *Sayder Dış Denetim Dergisi*, 4.

Boyacı, H., Çorapçıoğlu, A., Ilgazlı, A., Başyigit, İ., & Yıldız, F. (2003). Kocaeli Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. *Solunum Hastalıkları*(14), 169-175.

Çataloğlu, B. (2011). Madde kullanan ve kullanmayan ergenlerin psikolojik sağlamlık ve aile işlevleri açısından karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Doğan, O. (2001). Sivas İlindeki Lise Öğrencilerinde Madde Kullanımı Yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi*, 2(2), 53-56.

Eker, F., Akkuş, D., & Kapısız, Ö. (2013). Ergenler İçin Madde Bağımlılığında Korunma Öz-Yeterlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi ve Psikometrik Değerlendirilmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(1), 7-12.

EMCDDA. (2016). Avrupa Uyuşturucu Raporu. Nisan 30, 2018 tarihinde <http://www.emcdda.europa.eu>: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001TRN.pdf> adresinden alındı

Emekdar, G., Çıtıl, R., Önder, Y., Bulut, Y. M., Yaşayancan, Ö., & Kazancı, N. Ö. (2017). Tokat İli Ortaokul ve Lise Öğrencilerinde Sigara İçme Prevalansı ve Etkileyen Faktörler. *Journal of Contemporary Medicine*, 7(1), 58-66.

Erdamar, G., & Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.

Fergus, S. A., & Zimmerman, M. (2005). Adolescent Resilience: A Frame Work for Under Standing Healthy Development in the Face of Risk. *Annual Review of Public Health*, 26, 339-419.

Güler, N., Güler, G., Ulusoy, H., & Bekar, M. (2009). Lise Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol Kullanımı ve İntihar Düşüncesi Sıklığı. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31, 340-345.

Hoffman, J. P. (2017). Family Structure and Adolescent Substance Use: An International Perspective. *Substance Use & Misuse*, 52(13), 1667-1683.

İmamoğlu, A.,F. (1989). Spor tesisleri işletme politikası. *Türkiye Amatör Spor*, 34.

Kara, B., Hatun, Ş., Aydoğan, M., Babaoğlu, K., & Gökalp, A. S. (2003). Kocaeli İlindeki Lise Öğrencilerinde Sağlık Açısından Riskli Davranışların Değerlendirilmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 46, 30-37.

Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon* (6. Baskı). Gazi Kitabevi.

Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik psikolojisi*. (7.basım). Remzi Kitapevi.

Kulaksızoğlu, A. (2007). *Ergenlik psikolojisi*. Remzi Kitabevi.

McNeely, C. A., Nonnemaker, J. M., & Blum, R. W. (2002). Promoting School Connectedness: Evidence from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Journal of School Health*, 72(4), 138-146.

Measham, F. (2004). Play Space: Historical and Socio - Cultural Reflections on Drugs, Licensed Leisure Locations, Commercialisation and Control. *International Journal of Drug Policy*, 15(5-6), 337-345.

MEB. (2009). Okulda Güvenlik Sorununa Yol Açan Etkenlerin Belirlenmesi. Mayıs 1, 2018 tarihinde <https://www.meb.gov.tr>: https://www.meb.gov.tr/earged/earged/Okul_guvenligi.pdf adresinden alındı

Mitchell, G. S., Gryczynski, J., O'Grady, K. E., & Schwartz, R. P. (2013). SBIRT for Adolescent Drug and Alcohol Use: Current Status and Future Directions. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 44(5), 463-472.

Ögel, K., Çorapçioğlu, A., Sır, A., Tamar, M., Toto, Ş., Doğan, O., . . . Liman, O. (2004). Dokuz İlde İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Tütün, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(2), 112-118.

Ögel, K., Ermağan, E., Eke, C. Y., & Taner, S. (2007). Madde Deneyen ve Denemeyen Ergenlerde Sosyal Aktivitelere Katılım: İstanbul Örnekleme. *Bağımlılık Dergisi*, 8(1), 18-23.

- Ögel, K., Karalı, A., Tamar, D., & Çakmak, D. (1998). *Alkol ve Madde El Kitabı: Temel Kavramlar*. İstanbul: AMATEM.
- Özmen, F., & Kubanç, Y. (2013). Liselerde Madde Bağımlılığı - Mevcut Durum ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri ve Öğretmenlerin Bakış Açıları. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3), 357-382.
- TUBİM. (2011). EMCDDA 2011 Ulusal Raporu. Nisan 30, 2018 tarihinde <http://www.narkotik.pol.tr>:
<http://www.narkotik.pol.tr/TUBIM/Documents/TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU%202011.pdf> adresinden alındı
- Ünlü, A., & Evcin, U. (2010). İstanbul'da Liseli Gençler Arasındaki Madde Kullanım Yaygınlığı ve Demografik Faktörlerin Etkileri. Nisan 30, 2018 tarihinde <http://www.literaturesempozyum.com>:
http://www.literaturesempozyum.com/pdf/m_1403691022.pdf adresinden alındı
- Ünlü, A., & Evcin, U. (2014). 2008 ve 2010 Yılları Arasında İstanbul Bağcılar İlçesinde Gençler Arasında Madde Kullanım Yaygınlığı, Risk ve Koruma Faktörlerinin Değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 127-140.
- Walther, C. A., Pedersen, S. L., Cheong, J., & Molina, B. S. (2017). The Role of Alcohol Expectancies in the Associations between Close Friend, Typical College Student, and Personal Alcohol Use. *Substance Use & Misuse*, 52(12), 1-11.
- Yıldız, E.,U. (2009). İzmir liselerinde sigara, alkol, madde kullanım yaygınlığı, hazırlayıcı ve koruyucu faktörler. Doktora Tezi, T.C. Ege Üniversitesi.
- Yüncü, Z., Saatçioğlu, H., Aydın, C., Özbaran, N. B., Altıntoprak, E., & Köse, S. (2014). Bir Şehir Efsanesi: Madde Kullanmaya Başlama Yaşı Düşüyor mu? Nisan 30, 2018 tarihinde <http://www.literaturesempozyum.com>: http://www.literaturesempozyum.com/pdf/m_1420637421.pdf adresinden alındı
- Zor, C. (2005).Ortaöğretim Öğrenci Ailelerinin Uyuşturucu Madde Kullanımının Zararları İle Korunma Yolları Hakkındaki Görüşleri (Ankara İli Örneği).Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.